

K. St. Draganović: Massenübertritte von Katholiken zur »Orthodoxie« im kroatischen Sprachgebiet zur Zeit der Türkenherrschaft. Pontificium institutum orientalium studiorum (Roma 1937). Str. 104.

Autor je sebi postavio za zadaću obrazložiti i dokazati historijsku činjenicu (preko koje je dosad olako prelazilo), da su katolici u masama na hrvatskom jezičnom području prelazili u pravoslavlje. Historiografija je dosad znala, da je nešto pravoslavnih u našim krajevima prešlo na katoličku vjeru, što se nepravедno od iskrivitelja istine pripisuje tobožnjem vjerskom proganjanju. No da bi se i obrnuto događalo, tj. prelazi katolika na pravoslavnu vjeru, i to u masama, na to nas dosad skoro nitko nije upozorio. Zato smo Dr. Draganoviću veoma zahvalni, jer nam je u svojoj dobro obradenoj radnji dao ključ za razumijevanje, zašto su Crna Gora, Bosna i Hercegovina, gdje su katolici nekoć bili veoma brojni, skoro izgubile karakter katoličkih zemalja.

Najprije pisac spominje Crnu Goru, koja je tako dugo ostala posve katolička zemlja. Katolik je bio dukljanski kralj Mihajlo I. (1051—81), katolicima su se priznavali i neki kasniji vladari stare Duklje prije njezina pada pod Turke. Metropolija dukljanska nalazila se u Baru. Pod nju je spadalo sedam sufragana. Katoličanstvo u Duklji pritisnuli su i progonili srpski vladari nakon sjedinjenja Duklje i Raške u jednu državu, a skoro sasvim nestalo je katolika u 17. stoljeću zbog progona s turske i pravoslavne strane te zbog nestašice katoličkih svećenika. Dukljanski katolici prešli su u velikom broju na islam i na pravoslavlje (plemena Bjelopavlići, Piperi, Bratonožići, Kuči, Munjančevići, Drekalovići).

Područje prostrane trebinjske biskupije bilo je u srednjem vijeku naseljeno isključivo katoličkim elementom, i ako je taj kraj dosta dugo pripadao srpskoj državi. Istom u 16. stoljeću počelo je tu katoličanstvo propadati, a u 17. stoljeću nestalo ga je skoro sasvim. Razlog je tome potpuno pomanjkanje katoličkih svećenika te pritisak s pravoslavne i turske strane. Katolici su ponajviše prešli na pravoslavlje, a nešto i na islam. Za ove svoje tvrdnje Dr. Draganović navodi velik broj dokumenata iz Arkiva De propaganda fide, a obazire se i na zbirke dosad štampanih dokumenata te na bibliografiju, koja se dotiče pitanja katoličanstva i pravoslavlja u Crnoj gori i Hercegovini.

Da je na području Bosne, Hercegovine, Like i Crne Gore bilo u masi otpada od katoličanstva u pravoslavlje, dokazuje Dr. Draganović i pomoću etnografskog istraživanja. Obitelji Grubor, Šuman, Kecman, Karan u današnjoj bosanskoj krajini sada su pravoslavne, ali su nekoć bile njemačko-saske i katoličke, kako se to vidi jasno iz njihovih imena. Prezimena, izvedena od svetačkih imena Jeronim Lovro, Blaž, Martin i Margita, tako Jerković, Blažević, Martinović, itd., za cijelo su nesile nekoć katoličke obitelji, koje su istom kasnije prešle u pravoslavlje, jer su sveci pod tim imenima oduvijek poznati i štovani samo kod katolika. Ime »Križ« rašireno u cijeloj Bosni, lijepo dokazuje, kako je daleko nekoć sezalo katoličanstvo, jer »Križ« ide zajedno s katoličanstvom, ne s pravoslavljem. Sv. Martin i sv. Klement, stari i dobro poznati katolički sveci, uzimani su kao kućni zaštitnici kod

krsne slave u onim pravoslavnim obiteljima, koje su nekoć bile katoličke. Dalmatinsko narječje u pravoslavnom selu u Srbiji znak je, da su ga naselili katolici iz Dalmacije, koji su prešli u pravoslavlje.

Posebno navodi Dr Draganović primjere prelaza s katoličanstva u pravoslavlje u Južnoj Dalmaciji, Bosni, Srijemu i Bugarskoj. Razlozi su za prelaz bili uglavnom isti kao u Crnoj Gori i Trebinjskoj biskupiji.

U II. dijelu svoje rasprave obradio je pisac neka specijalna pitanja u vezi s prelazom katoličkih masa u pravoslavlje. Najprije raspravlja s pravnom i stvarnom položaju katolika i pravoslavnih u turskom carstvu te pokazuje, kako su pravoslavni patrijarsi i vladike imali velike povlastice, da su čak izricali presude u civilnim stvarima svojim vjernicima, dok su katolici često proganjani, jer je njihov vrhovni vjerski poglavar snovao plan o njihovom oslobodenju ispod turske vlasti. Zatim nabraja pisac mnoštvo slučajeva na temelju Propagandina arkiva i već objavljenih izvora, iz kojih se vidi, kako su grčki i drugi vjerski poglavice ljuto progonili katolike u Bosni, Slavoniji i drugdje. Ti su se progoni sastojali u nemilosrdnom utjerivanju vjerskog poreza od siromašnih katolika za pravoslavnog patrijarha, koji je sebi svojatao jurisdikciju i nad katolicima. Osim toga katolici su od pravoslavnih vladika bacani u tamnicu i mučeni, a pravoslavni svećenici otimali su katolicima crkve i silom u njima služili liturgiju. Često su progone protiv katolika izvršivali pravoslavni uz pomoć Turaka, koji su ih favorizirali. Nije onda čudo, što su franjevci držali s pravoslavnicima, da su »nostri capitalissimi nemici, peggio che Turchi (str. 77).« Dr Draganović iz ovoga izvodi (što su drugi historici propustili učiniti), da su progoni s pravoslavne strane također razlogom prelazu katolika na pravoslavlje, ali za tu tvrdnju donosi i direktnih dokaza iz suvremenih izvora. Istina je, u doba ovih progona bilo je slučajeva, da su neki pravoslavci iz Crne Gore izrazili neku želju o uniji s katoličkom Crkvom. Pisac spominje, da su bosanski franjevci sumnjali u iskrenost takve želje, i prepušta drugima, neka se tim pitanjem dublje i posebno pozabave.

U posebnom poglavlju obrađuje pisac pitanje nestašice svećenika u Bosni, Hercegovini, Crnoj Gori i Slavoniji te navodi o tome upravo porazne izvještaje. Prostrani krajevi, nekoć čisto katolički, imali su po jednoga ili nijednoga svećenika. Zbog toga su katolici — to su im uostalom preporučivali i katolički misijonari — obraćali se na pravoslavne svećenike zbog krštenja, vjenčanja, pokopa i primanja sv. sakramenata. Ovo su pravoslavni svećenici izrabili te su katolike prevodili u pravoslavlje. Institucija katoličkih katehista, koji su zbog nestašice svećenika krštavali, propovijedali i ukapali mrtve, malo je pomogla od popravoslavljanja.

Mnogo teškoća za život katolika pod Turcima dolazilo je odatle, što su crkveno-hijerarhijske prilike bile nesredene. Biskupi ponajviše nisu vršili dužnost rezidencije unutar svojih biskupija već su stanovali izvan turskog carstva u državama kršćanskih vladara. Zbog toga zaboravile su se međe pojedinih biskupija, što je urodilo raspravama i svadama bez konca i kraja. Apostolski vizitatori, neupućeni u stvar, nisu mogli ništa pomoći. Siromašni

biskupi, i oni, koji su vršili dužnost rezidencije, i oni, koji je nisu vršili, bili su bez dijecezanskog sjemeništa. Tako je duhovnu pastvu vršilo jedino redovničko svećenstvo u prvome redu franjevci koji su se osjećali više ovisni o svojim redovničkim poglavarima negoli o biskupu. Tako su nastali neugodni i veoma štetni sukobi između bosanskog biskupa i provincijala franjevačke provincije Bosne Srebrne. Uslijed svega toga veoma je zapinjao rad za slavu Božju i spasenje duša.

Uvođenje novoga Grgurova kalendara nailazilo je na teškoće u svim krajevima, osobito u Slavonskoj Podravini između Našica i D. Miholjca. Sveta Stolica morala je zbog toga odgoditi uvođenje novoga kalendara, da bi se narod sačuvao od apostazije.

Na posljednjem mjestu govori Dr. Draganović o nestanku katolika u bosanskoj Krajini, koja je nekoć bila posve hrvatski i katolički kraj. Budući da se ovdje dugo sterala hrvatsko-turska granica na kojoj se neprestano ratovalo i to na turskoj strani Vlasi Martoloz i grčko-istočne vjere, Hrvati katolici morali su iseliti ili se poturčiti ili prijeći na pravoslavlje. Upravo ovdje katolici su stradali više nego u ikojem drugom kraju.

Dr. Draganović obogatio je hrvatsku katoličku historiografiju vrlo dobrim prilogom. Upotrijebio je dosta neobjelodanih izvora iz arhiva De propaganda fide. Upotpunio je rad drugih, ali i ispravio neosnovana mišljenja te dao nove poglede. Sad baš radi na Općem šematizmu katoličke Crkve u kraljevini Jugoslaviji, a već se prije istakao valjanim radovima u almanahu »Grad na ori« te »Napretkovom kalendaru«, a osobito »Preglednom kartom katoličke Crkve u Bosni i Hercegovini«.

Butorac Josip.

Solonjević Ivan: Rusija u konclogoru, 8°, str. 300 i **Bijeg iz komunističkog raja**, 8°, str. 334. Izdanje Knjižnice dobrih romana Društva sv. Jeronima u Zagrebu, cijena din. 60, Preveo Đuro Paša.

Više nego kakav naučni izvještaj pridonijet će ispravnom poznavanju sadanjih ruskih prilika djelo Ivana Solonjevića u 2 sveska, što ih je u veoma čitljivom prijevodu Đure Paša izdalo zaslužno naše Društvo sv. Jeronima. Na preko 600 stranica niže autor tužne scene još tužnijeg života prevarenoga i zavedenoga ruskoga naroda. Svaka je stranica ove knjige pljuska u lice evropskom i izvanevropskom modernom čovječanstvu, koje već toliki niz godina gleda, gdje ludost caruje a ljudska se krv puši sveder svježja, i ako nedužno prolivena. Ostatak će u povijesti zabilježen kao najcrniji period ne samo ruske nego čovječanske povijesti pojava i vladanje boljševika, ostvarenje ideala marksističkih ideologa. O svim stvarima što zanimaju onoga tko želi upoznati život i mogućnost jednoga života pod knutom boljševičke tiranije, ovdje je govor od vjerodostojnoga svjedoka, koji je sam sa svojim sinom i bratom iskusio taj život kroz dugo vrijeme. Život u koncentracionim logorima opisuje autor živo i sugestivno. Ne manje je živ i zanimiv i drugi dio, koji prikazuje njihov bijeg iz komunističkoga raja.